

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGA**

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai
El. paštas post@socmin.lt

2018-11-27 Nr. (1.19 -2018)2-1399

**DĖL PASIŪLYMŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS PAGRINDŲ ĮSTATYMO BEI KITŲ
SUSIJUSIŲ TEISĖS AKTŲ TOBULINIMUI**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, įvertindama, jog Socialinės apsaugos ir darbo ministerija sudarė darbo grupę, kurios tikslas įvertinti teisinio reglamentavimo vaiko teisių apsaugos srityje pokyčių reikalingumą bei pateikti siūlymus dėl teisinio reguliavimo tobulinimo, siūlo, be minėtoje darbo grupėje jau apsvaistytų galimų pakeitimų, atkreipti dėmesį į teismo leidimo paimti vaikus iš atstovų pagal įstatymą teisinio instituto (Civilinio kodekso 3.250 straipsnio 3 dalis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 36 straipsnio 4 ir 5 dalys, 42 straipsnis, Civilinio proceso kodekso 580 straipsnio) nuostatų praktinio įgyvendinimo problemas, identifikuotas vaiko teisių užtikrinimo stebėsenos metu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, pagrįsta individualių atvejų nagrinėjimu, tikslinga svarstyti, ar laikinosios globos nustatymo susiejimas su leidimu paimti vaiką iš atstovų pagal įstatymą (CK3.250 straipsnio 3 dalis), yra proporcingas siekiamam tikslui ir ar šios srities teisinis reguliavimas nesukelia praktinio taikymo problemų ir leidžia išspręsti vaiko, likusio be įstatyminių atstovų, globos nustatymo klausimus per optimaliai trumpą laiką.

Šio teisinio instituto praktinio taikymo ir teisės nuostatų dermės problemos kyla tais atvejais, kai vaikas netenka (miršta) vienintelio iš turėtų vaiko atstovų pagal įstatymą (nuolatinės globos teisme nustatymo procesas užtrunka, siekiant užtikrinti vaiko interesų apsaugą tikslinga skirti ne apgyvendinimo paslaugas pagal VTAPI 43 straipsnį, o nustatyti laikinąją globą, kuri išspręstų ir vaiko išlaikymo klausimus), o teismas kvestionuoja kompetentingų institucijų nustatytą 2 grėsmės lygį (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 36 straipsnio 5 dalis, 38 straipsnio 3 dalis, Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarkos apraše tokio kriterijaus nėra), motyvuodamas, kad minėtu atveju nėra realaus pavojaus vaiko saugumui, sveikatai, gyvybei jo gyvenamojoje aplinkoje bei nėra subjekto, iš kurio vaikas gali būti paimamas. Pastebėtina, jog praktikoje yra atvejų, kai argumentu, kad nėra realaus pavojaus vaiko saugumui, sveikatai, gyvybei, motyvuojamas atsisakymas išduoti teismo leidimą paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą ir tais atvejais, kai vienas iš vaiko atstovų pagal įstatymą yra miręs, kitas visiškai nesidomi ir nesirūpina vaiku, jo buvimo vieta nėra žinoma.

Turimi duomenys dėl praktikoje kylančių teisingumo problemų (bylos dėl teismo leidimų išdavimo nagrinėjamos supaprastinto proceso tvarka pagal pareiškėjo – Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos – buveinės vietą, CPK 580 str. 1 d.), leidžia teigti, jog tikslinga Civilinio proceso kodekse numatyti, kad prašymai dėl teismo leidimų paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą paduodami vaiko gyvenamosios vietos apylinkės teismui, atitinkamai papildant Civilinio proceso kodekso 580 straipsnį nauja 5 dalimi.

Teismų pateikti duomenys dėl problemų, kylančių įgyvendinant naujos redakcijos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas dėl teismo leidimų paimti vaiką iš atstovų pagal įstatymą, rodo, kad nėra vieningos teismų nuomonės ir praktikos šiuo klausimu, taip pat skiriasi teismų bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos pozicijos, kokias aplinkybes turėtų

vertinti teismas, nagrinėdamas prašymą dėl leidimo išdavimo (vieni teismai vertina nustatyto vaikui grėsmės lygio pagrįstumą faktinio paėmimo iš atstovų pagal įstatymą metu, kiti – grėsmės vaikui lygį klausimo nagrinėjimo teisme metu). Todėl, siekiant užtikrinti greitą, geriausių vaiko interesus atitinkantį šio pobūdžio bylų nagrinėjimą teisme, taip pat vienodą praktiką šios kategorijos bylose, tikslinga tikslinti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas (bei įvertinti kitų teisės aktų keitimo poreikį), susijusias su teismo leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą.

Nagrinėjant prašymus, susijusius su teismo leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, labai svarbu užtikrinti greitą, bet tuo pačiu išsamesnį bei objektyvų procesą, kurio metu būtų išklaudyta vaiko ir jo atstovų pagal įstatymą nuomonė, dermė. Šiam tikslui pasiekti siūlytina svarstyti papildyti poįstatyminius teisės aktus (pavyzdžiui, Civilinio proceso kodekso 258 straipsnio 4 dalį, Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarkos aprašą, Pranešimų apie galimus vaiko teisių pažeidimus registravimo, informavimo ir nagrinėjimo tvarką) ir nustatyti, jog kartu su teismui teikiamu prašymu dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, būtų pateikiami dokumentai, kuriuose užfiksuota vaiko ir jo atstovų pagal įstatymą nuomonė dėl priimtų sprendimų (grėsmės lygio nustatymo, vaiko paėmimo, paaiškinimai dėl reikšmingų aplinkybių, kt.).

Taip pat, siekiant teisinio reglamentavimo tikslumo bei aiškumo, siūlytina suderinti ir tikslinti įstatymo 2 straipsnio 13 dalies, 36 straipsnio 4 ir 5 dalies nuostatas. Šio įstatymo 2 straipsnio 13 dalyje įtvirtintame vaikui nesaugios aplinkos apibrėžime nurodoma, kad vaikui nesaugi gali būti jo gyvenamoji ar kita aplinka, 36 straipsnio 4 dalies bei kitose įstatymo nuostatose reglamentuojamas vaiko paėmimas iš jam nesaugios neutralios aplinkos, numatant sekančių sprendimų alternatyvą – vaikas arba gražinamas jo atstovams pagal įstatymą, arba apgyvendinamas saugioje aplinkoje ir kreipiamasi į teismą dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą paėmimo. Tuo tarpu paėmus vaiką iš jam nesaugios gyvenamosios aplinkos (VTAPI 36 straipsnio 5 dalis) alternatyvių sprendimų priėmimo galimybės nėra numatytos: įstatymo 36 straipsnio 5 dalies 1-4 punktuose nustatyta privalomų atlikti veiksmų (sprendimų) seka, kurių pasekmė – laikinosios globos vaikui nustatymas. T.y. įstatymas nenustato galimybių per protingai trumpą laiką pasikeitus ar išnykus aplinkybėms, dėl kurių vaikas buvo paimtas iš jam nesaugios jo gyvenamosios aplinkos, nesikreipti į teismą dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą ir vaiką gražinti atstovams pagal įstatymą. Tokios procedūros įtvirtintos Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarkos apraše, kuris kritikuotinas dėl įstatymo normų taikymo ribų išplėtimo poįstatyminiu teisės aktu (vaiko teisių apsaugos kontrolierė į ydingą ministerijos praktiką poįstatyminiais teisės aktais išplėsti įstatymo normų taikymo ribas atkreipė dėmesį 2018-06-15 raštu Nr. (1.19-2018)2-765, bei teikdama pastabas bei pasiūlymus dėl kitų parengtų poįstatyminio lygmens teisės aktų projektų derinimo), todėl turėtų būti atitinkamai koreguojamas.

Be aukščiau pateiktų siūlymų, manome, jog tikslinga svarstyti galimybę (poreikį) įstatyminiame lygmenyje aiškiai ir konkrečiai reglamentuoti skubaus ir planuoto vaiko paėmimo iš atstovų pagal įstatymą procesus bei procedūras.

Atsižvelgiant į vykdomosios valdžios įsipareigojimus dėl vaiko teisių apsaugos stiprinimo ir vaikų saugumo užtikrinimo, sprendžiant teistų už seksualinio pobūdžio nusikaltimus asmenų darbo apribojimo ir kitus susijusius klausimus (Seimo narės R. Šalaševičiūtės 2018 m. sausio 12 d. kreipimesi iškeltos problemos), siūlytina tikslinti VTAPI straipsnio 30 straipsnio (ir kitų susijusių straipsnių nuostatas), siekiant užtikrinti sklandų reikalavimų įgyvendinimą, vienodą nuostatų dėl darbo apribojimo asmenims, pripažintiems kaltais padarius nusikalstamas veikas, aiškinimą ir taikymą praktikoje bei sukurti efektyviai veikiančią kontrolės mechanizmą (išsamūs argumentai pateikti vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2018-11-23 rašte Nr. (1.18-2018-993)-1393).

Taip pat teikiame siūlymus dėl poįstatyminių teisės aktų nuostatų tobulinimo, siūlydami:

1. Tobulinti Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarkos aprašą (toliau – Aprašas):

1.1. Suderinant Aprašo 2.1 punkto turinį su Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (toliau –VTAPI) nuostatomis, ypatingą dėmesį skiriant nuostatų, įtvirtinančių vaiko paėmimą iš

atstovų pagal įstatymą kaip kraštutinę vaiko teisių užtikrinimo bei apsaugos priemonę, įgyvendinimui.

Kaip jau minėta aukščiau, Aprašo nuostatos įstatymo normų taikymo ribas išplečia ir pakeičia teisinio reguliavimo turinį. Minėtas poįstatyminis teisės aktas, priešingai nei įstatymas, leidžia vaiką, paimtą iš jam nesaugios aplinkos, laikinai apgyvendinti kitoje aplinkoje (kas reiškia, kad vaiko atstovas pagal įstatymą tampa Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba), nesikreipiant į teismą leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą. Atkreiptinas dėmesys, kad minėtu atveju nėra nustatytas 2 grėsmės lygis ir jis vaikui paėmimo metu gali būti iš vis nenustatytas.

Vadovaujantis aprašo nuostatomis, vaiko paėmimu iš jo atstovų pagal įstatymą laikomi atvejai, kai yra nustatytas 2 grėsmės lygis ir kreipiamasi į teismą dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą.

Toks teisinis reguliavimas poįstatyminiame lygmenyje formuoja neigiamą, įstatyminio lygmens teisės aktų nuostatomis neparemtą praktiką, kai vaikai gali būti paimami iš šeimų net nenustačius vaikui grėsmės lygio.

1.2. Aprašo 2.1. punktas dalyje „iki bus nustatytas grėsmės lygis“ turėtų būti suderintas su VTAPI 36 straipsnio 4, 5 dalimis, šio Aprašo 5.1 punktu, kuriuose nustatyta, kad grėsmės vaikui lygis turi būti nustatytas nedelsiant.

1.3. Aprašo 5.4 punkto turinys turi būti suderintas su Aprašo 5.1 punktu;

1.4. Aprašo 8 punktas turėtų būti papildytas nuostatomis, įpareigojančiomis pateikti raštu informaciją vaiko atstovams pagal įstatymą dėl institucijų tolimesnių numatomų veiksmų bei galimų sprendimų, jų terminų, informuoti apie šių sprendimų/veiksmų apskundimo tvarką ir terminus (jį nustačius aptariamame teisės akte bei numatant, ar veiksmų/sprendimų apskundimas sustabdo veiksmus/sprendimų vykdymą), kt.

1.5. Peržiūrėti grėsmės vaikui lygio nustatymo kriterijus, minimalizuojant kriterijų subjektyvaus vertinimo galimybes, tačiau sudarant sąlygas individualizuoti kiekvieną vertinamą atvejį.

2. Tobulinti Pranešimų apie galimus vaiko teisių pažeidimus registravimo, informavimo ir nagrinėjimo tvarką, nustatant, jog kartu su teismui teikiamu prašymu dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, būtų pateikiami dokumentai, kuriuose užfiksuota vaiko ir jo atstovų pagal įstatymą nuomonė dėl priimtų sprendimų (grėsmės lygio nustatymo, vaiko paėmimo, paaiškinimai dėl reikšmingų aplinkybių, kt.).

3. Tobulinti Vaiko globos organizavimo nuostatus, įvertinant vaiko teisių apsaugos kontrolierės teisės akto projekto derinimo metu pateiktus siūlymus, į kuriuos nebuvo atsižvelgta (2018-06-22 raštas Nr. Nr. (1.19 -2018-614)2-859)

4. Tobulinti Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašą, įvertinant vaiko teisių apsaugos kontrolierės teisės akto projekto derinimo metu pateiktus siūlymus, į kuriuos nebuvo atsižvelgta (2018-06-22 raštas Nr. (1.19 -2018-601)2-844).

5. Tobulinti Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašą, įvertinant vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2018-06-15 rašte Nr. (1.19-2018)2-765 nurodytus argumentus.

Pagarbiai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė